

Boris Fishman

*Een vervangend
leven*

Uit het Engels vertaald door Anne Jongeling

AGATHON

ISBN 978-90-290-9021-6
ISBN 978-90-290-9021-6 (e-boek)
NUR 302

Oorspronkelijke titel: *A Replacement Life*
Omslagontwerp: Barbara van Ruyven | b'IJ Barbara
Omslagbeeld: Franck Boston
Zetwerk: ZetSpiegel, Best

© 2014 by Boris Fishman
© 2014 Nederlandstalige uitgave: Agathon, onderdeel van samenwerkende uitgeverijen
Meulenhoff Boekerij
Oorspronkelijke uitgave: HarperCollins Publishers

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie,
internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van
de uitgever.

Voor mijn grootouders en mijn ouders

Al het schrijven is wraak.
– Reinaldo Arenas

1

Zondag, 16 juli 2006

Even na vijf uur rinkelde de telefoon. De dageraad was al genadeloos aangebroken, een donkerblauwe streep aan de horizon. De nacht was toch nog maar net begonnen? Zo voelde het althans in Slava's hoofd. Maar in het kobaltkleurige vierkant van het raam zocht de zon al naar een plek om op te komen en de hoge torens aan de Upper East Side stonden klaar om te worden verguld.

Wie belde er zondagochtend om vijf uur naar een verkeerd nummer? Slava werd nooit op zijn vaste lijn gebeld. Zelfs de callcenters hadden de moed opgegeven, wat beslist een prestatie is. Zijn familie belde hem niet meer omdat hij dat uitdrukkelijk had verboden. In zijn appartement, dat wonderwel betaalbaar was voor een junior medewerker bij een tijdschrift in Midtown, galmden de echo's, met slechts een futon, een schrijftafel, een vloerlamp met slingerende wijnranken van gietijzer (hem opgedrongen door zijn grootvader) en een televisie die hij nooit aanzette. Af en toe stelde hij zich voor dat hij als een geest van Poe in de witte muren verdween, en dan lachte hij bitter.

Hij overwoog op te staan, voor een verrassingsaanval op deze dag. Hij was wel vaker vroeg uit de veren om de geur in het Carl Schulz Park op te kunnen snuiven, voordat de zon die verwarmde

tot een ranzig allegaartje van afval, zonnebrandcrème en hondenstront. Terwijl de alarmsignalen van de vuilniswagens de stilte in de lome lucht doorbraken, stond hij bij de reling van de rivier, die nog donker en dreigend was van de nacht, en waar de zilte geur van de onbereikbare, oude oceaan zijn neus bereikte. Een vroege start vervulde hem altijd met het soort hoop dat hij alleen voor zeven of acht uur 's morgens kon voelen, voordat hij naar zijn werk ging.

De telefoon begon opnieuw te rinkelen, goddank. Overmacht. Hij strekte zijn arm uit om op te nemen, best wel dankbaar voor dit belletje. Zelfs al was het een callcenter. Hij zou zelfs geluisterd hebben naar een vraag over schoolvkbonden. Met aandacht, ook nog.

‘Slava.’ Een dun stemmetje – zijn moeder – lispelde iets in het Russisch. Hij voelde eerst woede, toen iets waar hij minder zeker van was. Woede omdat hij had gezegd dat ze hem niet meer moest bellen. Het tweede omdat ze zijn wens in de regel respecteerde. ‘Je grootmoeder is niet,’ zei ze. En ze barstte in tranen uit.

Is niet. Er ontbrak hier iets. In het Russisch hoefde je de zin niet te completeren met een bijwoord, in het Engels wel. In het Engels kon ze nog steeds in leven zijn.

‘Ik begrijp het niet,’ zei hij. Hij had hen in geen weken gesproken, wellicht een hele maand niet, maar in zijn gedachten lag zijn grootmoeder, die al jaren stilletjes wegwijnde aan levercirrose, nog steeds in haar bed in Midwood, alsof de staat waarin hij zich haar herinnerde de staat was waarin ze zou blijven tot aan zijn volgende bezoek, totdat hij zijn toestemming aan nieuwe ontwikkelingen had gegeven. Zijn maag draaide zich om.

‘Vrijdag is ze opgenomen,’ zei zijn moeder. ‘We dachten dat ze weer uitgedroogd was.’

Zijn blik gleed naar het dekbed aan zijn voeten, gerafeld en versleten als een oud overhemd. Zijn grootmoeder had het waarschijnlijk honderden malen gewassen. De Gelmans hadden het meegenomen uit Minsk, alsof ze in Amerika geen dekbedden

verkochten. Ergens klopte dat ook. Zo'n echte vulling van puur ganzendons hadden ze hier niet. Je kon hem in het midden openritsen, niet aan de zijkant. Ooit was er een meisje op een precair moment in verstrikt geraakt. 'Sorry, volgens mij moet je de wegenwacht halen,' had ze gezegd. Ze waren allebei in lachen uitgebarsten en moesten opnieuw beginnen.

'Slava?' Zijn moeder klonk ieketjes en angstig. 'Ze is alleen gestorven, Slava, er was niemand bij haar.'

'Niet doen,' zei hij, blij met haar koeterwaals. 'Ze was niet meer bij kennis.'

'Ik had de nacht ervoor niet geslapen, daarom was ik weggegaan,' vervolgde ze. 'Je grootvader had vanochtend naar haar toe willen gaan. Maar ze was al overleden.' Ze begon weer te huilen, haar gesnik afgewisseld met gesnotter. 'Ik heb haar gedag gekust en gezegd: "Tot morgen, lieverd." O mijn God, Slava, ik had moeten blijven.'

'Ze had niet eens beseft dat je bij haar was geweest,' zei hij met een brok in zijn keel. Hij voelde de inhoud van zijn maag omhoogkomen. De blauwe ochtend was grijs geworden. De airconditioning in het raam pufte, buiten lag de kleffe hitte als een dief op de loer.

'Helemaal alleen was ze, toen ze ging.' Zijn moeder snoot haar neus. De hoorn glipte bijna uit haar hand. 'Nou,' zei ze opeens op strenge toon. 'Kom je nu wel, Slava?'

'Natuurlijk,' zei hij.

'Nu komt hij wel.' Dat klonk gemeen. Slava's moeder was kampioen stemmingswisselingen, van teder naar nors, maar zelfs op de momenten dat ze ruziemaakten omdat hij zich van zijn familie had afgekeerd, sloeg ze nooit zo'n venijnige toon aan. 'Is dit reden genoeg voor jou? Die vrouw had zich levend voor jou laten villen, de vrouw die je in het afgelopen jaar – wat, maar één keer hebt opgezocht, Slava?' Ze veranderde van toon als om te benadrukken dat zijn antwoord haar niet interesseerde. 'Ze wordt vandaag begraven. Dat moet altijd binnen vierentwintig uur, zeggen ze.'

‘Wie zegt dat?’

‘Dat weet ik niet, Slava. Stel niet van die moeilijke vragen.’

‘We zijn niet religieus, ma,’ zei Slava. ‘Ga je haar soms in een lijkwade begraven of iets in die geest? Alsof het iets uitmaakt.’

‘Je kunt meebeslissen als je naar ons toekomt.’

‘Oké,’ zei hij mat.

‘Dan kun je je grootvader helpen,’ zei ze. ‘Hij heeft een nieuwe verzorgster, ene Berta uit de Oekraïne.’

‘Goed.’ Hij probeerde behulpzaam over te komen. Zijn mond vertrok.

Grootmoeder was niet. Op deze mogelijkheid was hij niet voorbereid. Maar zo vreemd was het ook weer niet, want ze was al jaren ziek. Toch had hij altijd gedacht dat ze het zeker te boven zou komen. Ze had wel ergere dingen doorstaan, ze had het ondenkbare doorstaan, dus wat stelde dit nou voor?

Zijn grootmoeder was geen vrouw die eens per jaar even door zijn haar had gewoeld. (*Was niet geweest?* De nieuwe vervoeging, die ongewenste ambassadeur, had zijn geloofsbriefven al afgeleverd.) Zij had hem opgevoed. Was met hem naar het sportveld gegaan en had daar met hem balletje getrapt totdat de overige kinderen kwamen opdagen. Zij was degene die hem had betrapt in de bosjes met Lekkere Lena en hem mee naar huis had gesleurd. (Grootvader zou hem glunderend allerlei goede raad hebben gegeven, de doorgewinterde bok versus het prille groentje dat in Lena’s vorstelijke boezem weggezonken lag, maar grootmoeder maakte er korte metten mee.) Toen de kernreactor ontplofte, schold ze grootvader uit dat hij met de radio zat te klieren, ruilde bij de burens een van haar nertsmantels (toegegeven, grootvader had ze op de zwarte markt gekocht) voor een auto en gebood Slava’s vader hen naar Litouwen te rijden, waar ze dankzij de nerts een week kost en inwoning konden betalen.

Slava kende haar door en door. Zijn mond kende haar, om het eten dat ze hem had gevoerd. Zijn ogen kenden haar, van de gezwollen vorm van haar handen. Grootmoeder had in de holocaust

gezeten – *in* de holocaust? Net zoals je *in* het leger zat? De gram-matica leek niet te kloppen. Of was het *bij* de holocaust, zoals *bij* het circus? Het voorzetsel, ontdaan van deze context, voldeed niet. Zelf had ze er nooit iets aan toegevoegd, en niemand had haar ermee lastiggevallen. Daar kon Slava zelfs op zijn tiende met zijn verstand niet bij. Toen had hij de Amerikaanse gewoonte al overgenomen dat je iets beter wel dan niet kon weten. Op een dag zou ze er niet meer zijn en dan zou niemand nog iets te weten komen. Toch durfde hij niet aan te dringen. Hij gebruikte zijn verbeeldingskracht. Blaffende honden, rollen prikkeldraad en een zwerf dat eeuwig grauw zag.

‘Dag, Slava.’ Zijn moeder onderbrak zijn gedachten. Ze praatte tegen hem alsof ze hem amper kende. De lijn kraakte. Hij had het gevoel alsof alleen zij tweeën praatten terwijl de acht miljoen anderen sliepen. De onwerkelijkheid van de situatie prikkelde hem. Harteloos: grootmoeder was dood. Grootmoeder was niet.

Hoe lang zwegen ze al? Zelfs terwijl ze met elkaar praatten, waren ze stil tegen elkaar. Na een poosje zei ze: ‘Onze eerste dode in Amerika.’ Haar stem klonk van heel ver weg.

Beneden zat Rich diep weggedoken in de conciërgeruimte. Slava versnelde zijn pas om als eerste bij de voordeur te zijn, omdat hij het onplezierig vond als Rich (geboren als Ryszard, Polen), Bart (geboren als Bartos, Hongarije) of Irvin (geboren als Ervin, Albanië) hem voor waren. Hij moest de deur openen voor mensen die ouder waren en niet andersom. Maar Rich, Bart en Irvin waren er altijd als de kippen bij om hun plek in zijn dag in te nemen, in hun ogen een blik van afschrikwekkende bewondering om de mede-immigrant die het zo ver had geschopt. Ooit had Slava geprobeerd om Rich te overtuigen dat hij zichzelf kon uitlaten, maar de man had slechts waarschuwend zijn vinger opgestoken.

‘Slava, hoe staat het ervoor?’ Hij hoorde Rich’ stem met het zware accent in een uithoek van het hokje. Hij had de foyer in de boenwas gezet en Slava’s schoenen, nog maar een paar meter

van de voordeur verwijderd, piepten bij elke stap. Met de precisie van een danser dook de opdringerige Pool vanuit de pakken uit de stomerij en de afgeleverde dozen op en stak zijn hand uit naar de deurklink. ‘Fijne dag, goed, ja?’ zei hij ontroerend hooghartig.

Onze eerste dode in Amerika. Fijne dag, goed, ja? Terwijl Slava naar buiten liep, bestookten de stel-dat’s hem met begerenswaardige alternatieven. Rich was nog steeds als eerste bij de deur, lijn 6 kon nog steeds de mensenmenigte op de Upper East Side niet aan, en grootmoeder was nog levend en wel in Midwood, waar ze gehuld in haar kamerjas voorzichtig aan haar doorligplekken krabde. Haar galkanaal zat verstopt, dat wel, haar bilirubinegehalte was alarmerend hoog – Billy Rubine, een half-Joods jongetje, die zou haar geen kwaad doen! – maar ze was er nog, bijtend op haar lippen terwijl ze grootvader vorsend aankeek.

Sinds de laatste keer dat Slava in South Brooklyn was geweest – bijna een jaar geleden, zoals zijn moeder meedogenloos had becijferd – was er een nieuwe woontoren verzezen op de hoek van zijn appartementencomplex, voor de twee restaurants die hun deuren hadden gesloten waren twee nieuwe in de plaats gekomen, en de wijkambtenaar had moeten aftreden vanwege een seksschandaal. De metro scheurde bovengronds over Ditmas Avenue, en Slava reed langs dezelfde werkplaatsen en kruidenierszaken, dezelfde muziek dreunend achter de getinte ruiten van de Camaro’s met spoilers en dezelfde corrupte ambtenaar op de affiches (deze had smeergeld op zijn kerfstok). Deze mensen waren naar Amerika gekomen om met rust te worden gelaten.

Als je uit Manhattan kwam, was dit het buitenland. De gebouwen waren kleiner en de mensen waren langer. Ze reden in auto’s en voor de meesten was Manhattan een dof bonkende koppijn. Terwijl de metro Midwood naderde, ging de kwaliteit van het aanbod omhoog en de prijzen stegen navenant. Hier smaakten de dadels naar chocola, en het was een prestatie als je bij deze winkeliers – Chinezen en Mexicanen in plaats van Koreanen en

Arabieren – een lagere prijs kon bedingen dan de bedragen op de bordjes die in de uitgestalde waar gestoken waren. Deze omgeving was in de maak. In sommige wijken had je bewoners die amper een jaar geleden waren gearriveerd. Amerikaanse peuters die nog maar net waren gaan kruipen. Maar een paar hadden die grote duim van de Amerikaanse overmaat al gevonden.

Grootvader woonde op de eerste verdieping van een stenen gebouw, die door voormalige Sovjets werd verhuurd aan Mexicanen die elkaar geen nachtrust gunden. Zijn oudedagvoorziening verliep niet via de officiële kanalen. Aan de Kegelbaums van 3D verkocht hij zalmmoten die vlak voor de deur van de Russische winkels van de vrachtwagens waren gevallen. Waarom zou je in de winkel vijf dollar per pond betalen als het op de stoep maar drie dollar kostte? De bezorgers moesten lachen als hij op hen stond te wachten en matsten hem met stukken platvis en kabeljauw.

Naast de Kegelbaums woonden de Rakoffs, Amerikaanse Joden die met ogen op steeltjes naar de met vis uitpuilende boodschappentassen in grootvaders handen keken. De Aronsons (Sovjets, 4A) betaalden voor de nitroglycerine waar de huisarts van grootvader elke maand te veel van voorschreef, in ruil voor een fles Courvoisier. Omdat de Mexicanen (2A, 2B, clandestien bewoond souterrain) geen zalm- of nitroglycerinedeals hoefden, lieten ze hun haar bij grootvader knippen. Vanwege het hoge verloop in het gebouw was zijn nering geen stabiele business, die ook nog eens met elke nieuwe lichting slonk.

Slava liep de trap op naar de eerste etage en bleef voor de deur van zijn grootvaders flat stilstaan. Op een gewone dag kon je zijn televisie al bij de postbussen beneden horen blèren, als wraak op de Mexicanen die elk weekend tot aan het ochtendgloren hun lege flessen Budweiser aan diggelen sloegen. Nu was het er doodstil, aan deze kant van de deur was het een dag als alle andere.

De deur stond aan. Normaal gesproken had grootvader hem met drie sloten vergrendeld; in deze buurt in Brooklyn wilden de

Sovjet-oogjes nog wel eens begerig glimmen. Maar vandaag was een dag van rouw. Zoals de personages van Tolstoj na het diner uitnodigend de buitenlichten ontstaken, zat ook deze oude man verlegen om gezelschap.

Binnen hing een zoetige geur, en vanuit de keuken klonk het gekletter van borden. Slava trok zijn schoenen uit en liep op zijn tenen naar het eind van de gang, waar hij in de huiskamer kon kijken. Hij zag zijn grootvader op de beige sofa zitten, zijn hoofd met het askleurige dons steunend in zijn handen. Op straat merkten de vrouwen altijd als eerste de grootvader op – Italiaans kasjmier, handen en onderarmen vol zeemanstatoeages – en daarna pas het kleinzoontje dat aan zijn arm hing. Maar op dit moment zag hij er in die joggingbroek en dat onderhemd erg oud uit. Zijn tenen tastten de vloer af alsof hij wilde voelen dat de aarde nog steeds bestond.

De sofa produceerde een sissend geluid toen Slava naast hem ging zitten. Jevgeni Gelman haalde zijn handen van zijn gezicht en staarde naar zijn kleinzoon alsof hij hem niet kende, alsof het een gotspe was dat hij iemand moest ontvangen zonder de vrouw die hij ruim een halve eeuw aan zijn zijde had gehad. Slava's aanwezigheid was de duivelse voorbode van ontelbare verwarrende veranderingen.

'Weg, je grootmoeder,' kermde grootvader en hij leunde met zijn hoofd tegen Slava's gesteven overhemd. Hij snikte diep en ging weer rechtop zitten. 'Mooi pak,' zei hij.

'Moeder bel?' zei Slava in het Russisch. Het klonk alsof iemand anders de woorden uitsprak; nasaal, vervormd, kromme grammatica. Hij had geen Russisch meer gesproken sinds een gesprek met zijn moeder een maand geleden, al vloekte hij nog steeds in het Russisch en viel hij op die taal terug als hij zich ergens over verwonderde. *Oech ti. Soeka. Boeltiech.* Daar kon het Engels niet aan tippen.

Grootvader speurde Slava's gezicht af, op zoek naar een aanknopingspunt voor zijn zielenpijn.